

ANMELDELSER.

Landbrug i Danmarks Oldtid.

Gudmund Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid. Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. Folkelæsning Nr. 367. Gad 1937.

Denne Bog er præget af sin Forfatters Forskerglæde, kraftfyldte Aktivitet og hele energiske Personlighed. Det skal straks til at begynde med siges, at Professor Hatt ved sine utrættelige, aarelange Anstrengelser i Marken, ved sin mageløse, aldrig svækkede Lyst til at gaa i Gang med de vanskeligste Problemer — vel at mærke Problemer, hvis Løsning kræver ligesaa megen Udholdenhed for Rusk, Kulde og al Slags Herrens Vejr som Tankearbejde ved Skrivebordet — og ikke mindst ved sin hermed forbundne vaagne Kritik og skarpe Dømmekraft har gjort en Indsats i den kulturhistoriske Forstaaelse af vort Bondesamfunds Tilstand og Udvikling i Aarhundrederne nærmest før og efter Kr. F., som er grundlæggende, og som ingen fremtidig Udforsker af Emnet kommer udenom. For den, som har kendt Forskningens Tilstand og Trin paa dette særlige Omraade i Tiden før Hatt satte ind, og som altsaa gennem personlig Erfaring er i Stand til at anstille Sammenligning, er det en Glæde at fastslaa, hvor meget der ved Hatts Arbejde er vundet og hvor langt vor Viden, sammenholdt med før, er skudt frem. Hvad der i denne Bog handler om Ældre Jernalder (ca. 400 f. Kr.—ca. 400 e. Kr.), og det er det meste, bygger umiddelbart paa Hatts egne Forskningsresultater. Resten er Sammenfatning af, hvad den arkæologiske Forskning i Almindelighed har bragt af Kundskab om Landbruget. Bogen er sprængfyldt af Stof, frisk og ægte Folkelæsning i den Forstand, at den til Løn for et vist Medarbejden hos Læseren giver rig og kærnefuld Belæring.

Bogen har seks Hovedafsnit: Planteavl, Husdyravl, Landbrugsredskaber, Oldtidsagre, Landsby (Hus) og endelig Religion og Samfund. Der skal her kort peges paa nogle af de Resultater, der er naaet, og paa nogle af de Problemer, der paa disse forskellige Omraader har rejst sig delvis just som en Følge af de vundne Resultater.

Først Planteavlen. De Kilder, der staaer til Raadighed paa dette Felt, er i første Række Fund af Korn og Frø, altsaa Rester af selve Maden — men saadanne Fund er i hvert Fald for Sten- og Bronzealders Vedkommende endnu yderst sparsomme — dernæst Fund af Kornaftryk i Lerkar. Det var som bekendt Lærer Frode Kristensen i Tørring, der engang i Halvfemserne opdagede, at der undertiden i Oldtidslerkarrene kunde findes Aftryk af Korn, Kærner, der under Pottemagerens Arbejde tilfældig var indæltet eller paa anden Maade indpresset i det raa Ler og som ved Karrets Brænding ganske vist som oftest forsvandt, men til Gengæld efterlod Aftryk tilstrækkelig skarpe til at bestemme Kornets Art. Det var en Opdagelse af største Vigtighed. Kan nemlig det Kar eller Skaar, hvori Aftrykket findes, nærmere tidsbestemmes, og det er meget ofte Tilfældet med Oldtidspotter, dateres derved samtidig Brugen af Kulturplanten. Arkæologen og Botanikeren Georg Saraauw tog sig for at samle og bestemme saa mange som muligt af denne Slags Lerkaraftryk; han efterlod ved sin Død for godt en halv Snes Aar siden et stort og vigtigt Materiale, der nu danner Grundlaget for videre Indsamling og Bearbejdning. Det er derfor med god Grund, at Hatt tilegner sin Bog Mindet om Saraauw, »der grundlagde Kundskaben om Oldtidens Kornavl i Danmark«.

De første Kornsorter, der ad denne Vej kan ses at dukke op her i Landet, er et Par primitive Hvedearter, de saakaldte »Enkorn« og »Tokorn« (eller »Emmer«); endvidere en Sort af Byg med nøgne Kærner. Disse ældste Vidnesbyrd om Kornavl kan antages i Tid at ligge omkring Midten af det tredje Aartusinde f. Chr. Saa gammelt er altsaa Landbruget i Danmark. Om de første Bønder var Indvandrere, og i saa Fald hvorfra de kom, kan ikke med Sikkerhed eftervises; men saa meget kan siges, at Fundene sandsynliggør, at det tidligste Jordbrug staaer i Forbindelse med Indvandring fra Syd eller Sydøst, en Indvandring, der ligger forud for de ældste Dyssers Tid. Forholdsvis hurtigt, allerede før Aar 2000, øges denne første primitive Kornsortbestand betydeligt, idet ikke blot to mere fremskredne Hvedearter (»Almindelig Hvede« og »Dværghvede«), men ogsaa en Bygsort med avneklædte Kærner dukker op. Men der er, som Hatt bemærker, næppe Tvivl om, at ogsaa andre Nytteplanter har været kendt, saaledes flere Arter af Pileurten, hvis Frø man vistnok har anvendt i Grød og til Dyrefoder.

I Bronzealderen (1500—400 f. Chr.) kommer to nye Kornsorter til, nemlig Havren og Hirsens, Havren for at blive i Landet, Hirsens for efter nogle Aarhundreders Forløb at forsvinde.

Ogsaa i Bronzealderen er der Fund, der tyder paa andre Nytteplanter end netop Kornsorterne; der kan peges paa, at den Gravhøj i Egtved ved Kolding, hvori den berømte Pige med Snorskørtet blev stedt til Hvile i sin Egekiste, var opkastet af Jord, hvis Plantedække i Følge Professor Knud Jessen saa godt som udelukkende maatte have bestaaet af Hvidmelet Gaasefod, hvis Frø er paa een Gang næringsrige og afførende, altsaa særdeles gavnlige. Som den sidste Kornsort kommer endelig Rugen ind, men først efter Jernalderens Frembrud. Den anses, ligesom forøvrig Havren, almindeligt for at være en »sekundær« Kulturplante, hvormed menes, at den til at begynde med har gjort sig bemærket som Markukrudt i den dyrkede Hvede. Hvad iøvrig Ældre Jernalder angaar, altsaa Aarhundrederne nærmest før og efter Chr. F., har det kunnet paavises, for største Delen gennem Hatts egne Undersøgelser, at fire særlige Nytteplanter har spillet en Rolle i hvert Fald for de nordjyske Bønders Landbrug. Disse fire er følgende: Sæd-Dodder, hvis olieholdige Frø havde samme »birkes«agtige Virkning paa Brødet som Valmuefrø nu (for Resten er Dodder ogsaa paavist i Bronzealders Fund); Spergel, der kunde bruges til Foder; Vajd, der avledes for Blaafarvens Skyld; og endelig Hørren. Traade og Tøjstof af Hør kendes i enkelte Fund fra Sten- og Bronzealder, men dens Frø er hidtil ikke set i Fund ældre end Jernalder. Det er imidlertid ikke usandsynligt, at den, ligesom Dodderen, har været dyrket ogsaa i de ældre Afsnit af vor Oldtid.

I det hele taget er der Grund til at gøre opmærksom paa, at hvor vigtige og oplysende end disse Kornfund er, saavel Kærnerne selv som deres Aftryk, saa er de dog som det meste andet arkæologisk Stof, hvad Mængde og Hyppighed angaar, i høj Grad præget af Tilfældighed. Man maa derfor være yderlig varsom med at anlægge statistiske Synspunkter. Professor Hatt er tilbøjelig til at drage Slutninger, der efter mit Skøn er lovlig vidtgaaende, med Hensyn til Hvede- og Bygavlens Frem- eller Tilbagegang i Sten- og Bronzealder alt efter Mængden af de foreliggende Kornaftryk. Det er for farligt og vil altfor let kunne afkræftes af fremtidige Fund. Men det er berettiget at pege paa det almindelige Forhold, at Oldtidsklimaet, saavidt vi kan følge dets Svingninger, synes at have begunstiget Hvede- og Hirseavlens i Sten- og Bronzealder, Havre- og Rugdyrkingen derimod i Jernalder.

Hvad Husdyrene angaar og Spørgsmaalet om, hvornaar de først kom til Danmark, ser det foreløbig efter Fundene ud til, at Okse, Svin, Faar og Ged er bragt hertil i saa at sige færdig

Stand, d. v. s. tæmmede, omtrent samtidig med det første Jordbrug. Hesten synes at have ladet vente noget paa sig. Efter hvad vi til Dato ved, ligger der nogle Aarhundreder mellem Hestens og de øvrige Husdyrs første Opdukken i Danmark. Der er imidlertid mange Vanskeligheder forbundet med Opklaringen af dette Spørgsmaal, ikke mindst den, at det ofte slet ikke lader sig gøre at skelne Vildhestens Knogler fra Tamhestens. Hvad Tamoksen angaar, viser dens Knogler i Bopladsfundene, at den i Yngre Stenalder var temmelig stor (dog mindre end Uroksen), men at den ned gennem Oldtiden bliver stadig mindre, indtil den i Middelalderen er bleven betænkelig lille, næsten dværgagtig. Hvad nu dette kan skyldes, er tvivlsomt nok. Maaske simpelthen en Slags langsom men sikker Rovdrift paa Oksen, i den Forstand, at man udnyttede og sled paa den som Malke- og Trækdyr — for Ploven, som Helleristningsbillederne viser — uden at skaffe den tilsvarende kraftig Ernæring. At man med andre Ord har gjort, hvad Ordsproget siger man ikke skal, bundet Munden paa Oksen der tærsker.

I Kapitlet Landbrugsredskaber er det vigtigste Emne Ploven. Vi har ingen Fund af Plov fra Stenalder. For Bronzealderens Vedkommende viser de sydsvenske Helleristninger adskillige Typer af primitive Pløjerredskaber, der i deres Oprindelse synes at være Gravestok eller Spade forsynet med Trækindretning. Om en Muldfjæl, der kan vende Jorden, er der endnu ikke Tale: disse ældste Pløjerredskaber har kun kunnet rispe eller kradse i Ageren. At vi ikke kender disse enkle og uudviklede Pløjerredskaber fra Stenalderen, behøver dog ikke at betyde, at de ikke dog har været i Brug dengang; dette vil nok Fremtidens Fund nærmere oplyse. Et Spørgsmaal af væsentlig Betydning for Plovstudiet er det, hvornaar Hjulploven optræder. Her har den unge Arkæolog Axel Steensberg gjort en vigtig Opdagelse. Et Plovbrudstykke, der i lang Tid henlaa upaaagtet i Landbrugsmuseet, har nu vist sig efter Steensbergs Undersøgelse vistnok at have tilhørt en Hjulplov, idet nemlig dens bredt indskaarne Stangleje maa have været indrettet til en meget svær Trækstang, saa svær, at et Hjulforstel synes at have været nødvendigt. Dette Plovfragment, der stammer fra Tømmerby ved Silkeborg, og som ved Pollenanalyse dateres til Jernalderens Begyndelse (ca. 4. Aarh. f. Chr.), har saaledes sandsynligvis været en Hjulplov og i hvert Fald en Muldfjældsplov. Den er jævnaldrende med den bekendte Træplov fra Døstrup Mose, som imidlertid er af den fornævnte primitive Type (saakaldt Ard). Er Forstaaelsen af Tømmerby-Ploven rigtig — og Tolkningen støttes af Professor Hatt —

har vi altsaa her Hjulploven flere Aarhundreder før Romertiden. Vi maa da antage, under Hensyn til Døstrup-Ploven, at begge Plovtyper, den gamle og den mere fremskredne, i lange Tider var i Brug jævnsides ned gennem Jernalderens første Afsnit. Bekræfter dette sig, maa den Tanke opgives, at det er Hjulplovens Indførelse i Danmark i Romertid eller Folkevandringstid, der gav Stødet til det Dyrkningsfællesskab, der kendes fra Middealderens Landsby.

Stor er Professor Hatts Fortjeneste med Hensyn til vort Kendskab til Oldtidsagrene, deres Former, deres System og Datering. Det kan noteres som et sikkert Resultat af hans Forskninger, at Agrene i ældste Del af Jernalderen har været korte, brede, flade, ulige store; altsammen Træk, der tyder paa overvejende Brug af den gammeldags Ard, der kun kan rispe (som Harven), ikke rigtig pløje. Endvidere Træk, der tyder paa Individualisme i Samfundsordningen; endnu ingen gennemgribende »Statsorganisation« i Jordudnyttelsen. Usystematiserede, tilfældige Nyopdyrkninger og Arvefordelinger ligger vistnok til Grund for vor ældste, »keltiske« Jernalders uregelmæssige Samlinger og Net af Agerfelter. De ordnede Skifteforhold, som vi finder i Middelalderen, og som utvivlsomt i hvert Fald delvis gaar tilbage til Oldtidens sidste Aarhundreder, maa ses som et Udtryk for en voksende samfundsmæssig Enhedsmagt, Kongens, eller om man vil, Statens stærke Styre.

Det nærmere Kendskab til den ældre Jernalders Hus og Landsby i Nordjylland indleedes med afdøde Hans Kjærs Udgravninger af Ginnerup-Landsbyen i Thy. Allerede i Kjærs Tid havde dog Hatt begyndt sin værdifulde Indsats ogsaa paa dette Omraade. Efter Kjærs Død har Hatt overtaget Førerskabet med Hensyn til Udforskningen af Jernalderens danske Hus, og her er han nu ubestridt Autoritet. Man maa med største Interesse imødesee den samlede Publikation han forbereder af sine mange Gravninger. Det kan allerede nu siges, at man paa Grundlag af sikre Forskningsresultater kan optrække i hvert Fald den jyske Bondeboligs Udvikling gennem de første 7—8 Hundrede Aar af Jernalderen. Om dette højinteressante Kapitels Enkeltheder, om Langhuset med de tykke Jordvægge, Fællesboligen for Menneske og Husdyr, om dens indvendige Deling og Indretning, Arnested, Bænk, Vand- og Kornbeholdere, Væv, Kværn, Væggenes Lerpaneler, Husets indre Stolpestilling, Tagkonstruktion og meget andet, om Landsbyens Langgade, om den korte og den lange Hustype etc. etc. henvises iøvrig til Bogen selv og endnu mere til den kommende bredere og dokumenterede Publi-

kation af Udgravningerne. At vi her har naaet en sikker Kundskab om et centralt kulturhistorisk Emne er indlysende.

Bogen slutter med et kort Afsnit kaldet Religion og Samfund. Som den udpræget Realiteternes Mand Professor Hatt er, har han fulgt den Regel: kun hvor en praktisk, »profan« Tolkning af et Udgravningsfænomen ikke lader sig udfinde, maa man ty til en religiøs. Sætningen er utvivlsomt et sundt Forskningsprincip, og den behøver ikke at skjule eller tilsløre — og gør det heller ikke for Hatt — den ubestridelige Kendsgerning, at Religionen har været en særdeles massiv og bestemmende Faktor i Oldtidens Bøndesamfund. En erfaren Arkæolog og Religionshistoriker som Professor Chr. Blinkenberg har altid haft et aabent Øje herfor (se hans lille Bog om Tordenvaabnet), og Hatt er en altfor kyndig Etnolog til ikke at være ganske klar herover. Men det er lige saa sikkert, at Arkæologen paa de religiøse Tydningers Gebeter maa gaa frem med yderlig Varsomhed. Her som andetsteds i Videnskaben er da den bedste Kombination Fantasi og Kritik, og ingen af disse Dele vil man savne hos Forfatteren af Landbrug i Danmarks Oldtid.

Johannes Brøndsted.

En Gren af den gamle Landbohuslid.

H. P. Hansen: Løb og Løbbinding. Universitetsforlaget i Aarhus. Levin & Munksgaard, København 1937.

»Ved Løb forstaas her Beholdere og enkelte andre Genstande, der er bygget op af en spirallagt Vulst af Straa, og som er syet sammen med tynde Skinner af Træ, med Halmsimer, Garn eller Metaltraad«. Med denne Definition begynder Museumsforstander, Konservator H. P. Hansen, Herning, sin Behandling af Løb og Løbbinding i Tidsskriftet »Sprog og Kultur« 1935. (Se 4. Bd. 1935, S. 49—74, 5. Bd. 1936, S. 1—21, 49—83 og 151—159, samt 6. Bd. 1937, S. 1—9). Undersøgelsen foreligger nu samlet. Det er blevet en fortræffelig Bog i et ualmindelig smukt Omslag. Den begynder med Omtale i trykte Kilder, Fortidsfund, Redskaber, Materialer, Arbejdsmaade og gaar derefter over til Behandlingen af de forskellige Løb-Typer, som man møder i vore Museer, lige fra Bikuber og Halmdøre til Stole, Vugger, Senge og Ligkister. Der gives en kort Vejledning i Konservering af Halm-løb, og det sidste Kapitel handler om Løb i sproglig Betydning. Bogen slutter med et udførligt og for Brugeren uundværligt Sagregister.

Der aabenbarer sig under Brugen af Bogen visse, omend ikke